

Natuurbeheer en natuurbegraven op Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust

**Werkprotocol beheer en gebruik conform de
Wet Natuurbescherming**

I. Hille Ris Lambers
E.J.F. de Boer

Bureau Waardenburg bv
Ecologie & landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
E-mail info@buwa.nl www.buwa.nl

Natuurbeheer en natuurbegraven op Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust

Werkprotocol beheer en gebruik conform de Wet Natuurbescherming

drs. ing. I. Hille Ris Lambers, ir. E.J.F. de Boer

Status uitgave: concept

Rapportnummer: 17-143
Projectnummer: 16-446
Datum uitgave: 24 november 2017
Foto's omslag: -
Projectleider: drs. ing. I. Hille Ris Lambers
Naam en adres opdrachtgever: Natuurbegraven Nederland
Koningsweg 2, 5211 BL, 's-Hertogenbosch
Referentie opdrachtgever: opdracht per mail, dd 22-08-2017, dhr. Peters aan dhr De Boer
Akkoord voor uitgave: Teamleider Bureau Waardenburg bv
drs. F. van Vliet
Paraaf:

Graag citeren als: Hille Ris Lambers, I. & E.J.F. de Boer, 2017. Natuurbeheer en natuurbegraven op Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust, Werkprotocol beheer en gebruik conform de Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 17-143. Bureau Waardenburg, Culemborg.

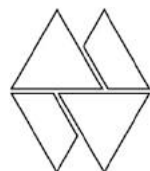
Trefwoorden: natuurbegraafplaats Christinalust, natuurbegraven, protocol, natuurbeheer

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv. Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Natuurbegraven Nederland

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001:2008.

Bureau Waardenburg bv
Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10
info@buwa.nl www.buwa.nl

Voorwoord

Voor het natuurbegraven op en het beheren van het Landgoed Christinalust is een werkprotocol aan de orde. Bij het gebruik en beheer van het landgoed als natuurbegraafplaats moet rekening worden gehouden met de vereisten uit de Wet Natuurbescherming. Het voorliggende rapport omvat richtlijnen waarmee het terrein kan worden beheerd en gebruikt, rekening houdend met de natuurwetgeving.

Verantwoording

Aan de totstandkoming van dit rapport werkten mee:

drs. ing. I. Hille Ris Lambers rapportage

ir. E.J.F. de Boer projectleiding, rapportage

Genoemde personen zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hun uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Bureau Waardenburg. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg is ISO gecertificeerd.

Vanuit Natuurbegraven Nederland is de opdracht begeleid door de heer W. Peters. Wij danken hem voor de prettige samenwerking.

Inhoud

Voorwoord	3
1 Reikwijdte	7
1.1 Kader en doel	7
1.2 Wettelijk kader	8
1.3 Uitgangspunten algemeen	9
2 Gebruik: natuurbegraven en ceremonies.....	13
2.1 Procedure natuurbegraven.....	13
2.1.1 Locaties	13
2.1.2 Delven van een natuurgraf.....	13
2.1.3 Beschermingszones natuurwaarden	15
2.2 Ceremonie	16
3 Natuurbeheer	17
3.1 Algemeen	17
3.2 Dagelijks beheer natuurbegraafplaats	19
3.3 Beheer van droog schraalgrasland en heide	20
3.4 Beheer water	21
3.5 Beheer gebouw(en)	22
3.6 Wegen en paden.....	23
3.7 Calamiteiten, overig	24
4 Literatuur.....	26
Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming.....	27
Bijlage 2 Waarnemingenformulier.....	31
Bijlage 3 Calamiteitenformulier	34

1 Reikwijdte

1.1 Kader en doel

Voor het gebruik en beheren van de Natuurbegraafplaats Christinalust (gemeente Enschede) is een werkprotocol aan de orde. Het voorliggende werkprotocol moet toezien dat het reguliere beheer en het gebruik van de natuurbegraafplaats plaatsvindt conform de vereisten uit de Wet Natuurbescherming.

In 2017 heeft onderzoek plaatsgevonden naar de huidige natuurwaarden op het terrein Christinalust (De Boer, 2017). Samengevat zijn de volgende beschermde natuurwaarden (potentieel) aanwezig op het terrein:

- vleermuizen: gewone dwergvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, en watervleermuis (§ 3.2 Wnb).
- diverse soorten zoogdieren: waaronder een aantal algemene soorten (zoals egel, ree, konijn, haas, diverse muizensoorten) maar ook eekhoorn en in de toekomst mogelijk steenmarter en das (§ 3.3 Wnb).
- in de toekomst mogelijk heikikker (§ 3.3 Wnb)
- andere beschermde soorten amfibieën (§ 3.3 Wnb).
- in de toekomst mogelijk levendbarende hagedis en hazelworm (§ 3.3 Wnb).
- algemene vogels (§ 3.1 Wnb).
- in de toekomst mogelijk havik, buizerd en andere vogels met een jaarrond beschermd nest (§ 3.1 Wnb).

Het plangebied omvat bosgebied en enkele weilandjes. Het geheel vormt een met de ruimere omgeving waarin in een kleinschalig besloten landschap bospercelen worden afgewisseld met agrarische percelen en enkele natuurterreintjes. De bosbestanden bestaan voor een belangrijk deel uit naaldbhoutopstanden maar plaatselijk is er ook loofhout. In de ondergroei komt momenteel nog veel aangeplante rododendron voor. Deze ondergroei wordt conform de inrichtingsplannen voor een aanzienlijk deel vervangen voor een meer aan het bostype geëigende ondergroei. Binnen het plangebied ligt de loop van de Tweekelerbeek en bevindt zich een gegraven vijver. Nabij het plangebied ligt een natuurlijk ven (het Zwarte Ven). Binnen het plangebied liggen verder een aantal periodiek watervoerende slootjes. Met name het buiten het plangebied gelegen ven en haar directe omgeving is van belang voor amfibieën en reptielen (heikikker, levendbarende hagedis). Ontwikkeling van natuurwaarden is een belangrijk aspect voor de natuurbegraafplaats. Het beheer en het gebruik is hierop afgestemd (dynamische benadering).

Indien in de toekomst (voortplanting van) beschermde planten- en/of andere diersoorten worden aangetroffen in het plangebied, mede door de aanleg van nieuwe biotopen (zoals heideterreintjes, schraal grasland, natuurlijker beekloop) kan de richtlijn indien nodig hierop verder worden aangevuld.

Het voorliggende rapport is geen beheerplan voor natuurbeheer, maar een handleiding hoe beheer kan worden uitgevoerd zonder overtreding van

verbodsbepalingen. Hetzelfde geldt voor het uitvoeren van natuurbegrafenissen op het terrein.

Het doel is om te voorkomen dat beheer en gebruik van de natuurbegraafplaats direct of indirect leidt tot overtredingen van verbodsbepalingen uit de Wet Natuurbescherming. Voor het beheer en gebruik is in dat geval geen ontheffing van de Wet Natuurbescherming nodig.

Wet Natuurbescherming

De volgende beschermingsregimes zijn van toepassing:

- Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Wnb § 3.1)
- Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Wnb § 3.2)
- Beschermingsregime andere soorten (Wnb § 3.3).

Voor soorten vallend onder 'Beschermingsregime andere soorten' kan de provincie Overijssel een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden (Art 3.10 lid 2a).

In dit rapport wordt onderscheid gemaakt in 'vogels' (Wnb § 3.1), strikt beschermde soorten (Wnb § 3.2) en 'andere soorten' (Wnb § 3.3)

In Bijlage 1 is een korte uitleg opgenomen van de Wet Natuurbescherming.

1.2 Wettelijk kader

Wet op de Lijkbezorging

In gevolge van artikel 41 van de Wet op de Lijkbezorging is voor het in gebruik nemen van een bijzondere begraafplaats of van een deel daarvan de toestemming van burgemeester en wethouders nodig. Deze toestemming wordt slechts geweigerd, indien niet aan de wettelijke voorschriften is voldaan.

Deze wettelijke voorschriften volgen uit de het Besluit op de Lijkbezorging en dan meer in het bijzonder op basis van paragraaf 4 artikel 5 en 6 van voornoemd besluit (zie kader)

Paragraaf 4. De inrichting van een graf en de afstand tussen de graven onderling

Artikel 5

1. De afstand tussen de graven onderling bedraagt ten minste dertig centimeter.
2. Boven de kist of het omhulsel bevindt zich een laag grond van ten minste vijftien centimeter.
3. Ten hoogste drie lijken mogen boven elkaar worden begraven, mits boven elke kist of ander omhulsel een laag grond van ten minste dertig centimeter dikte wordt aangebracht, die bij een volgende begraafing niet mag worden geroerd. Ten aanzien van de bovenste kist of het bovenste omhulsel is het tweede lid van toepassing.
4. De graven bevinden zich ten minste dertig centimeter boven het niveau van de gemiddeld hoogste grondwaterstand.
5. Het derde en vierde lid zijn niet van toepassing op bestaande graven.

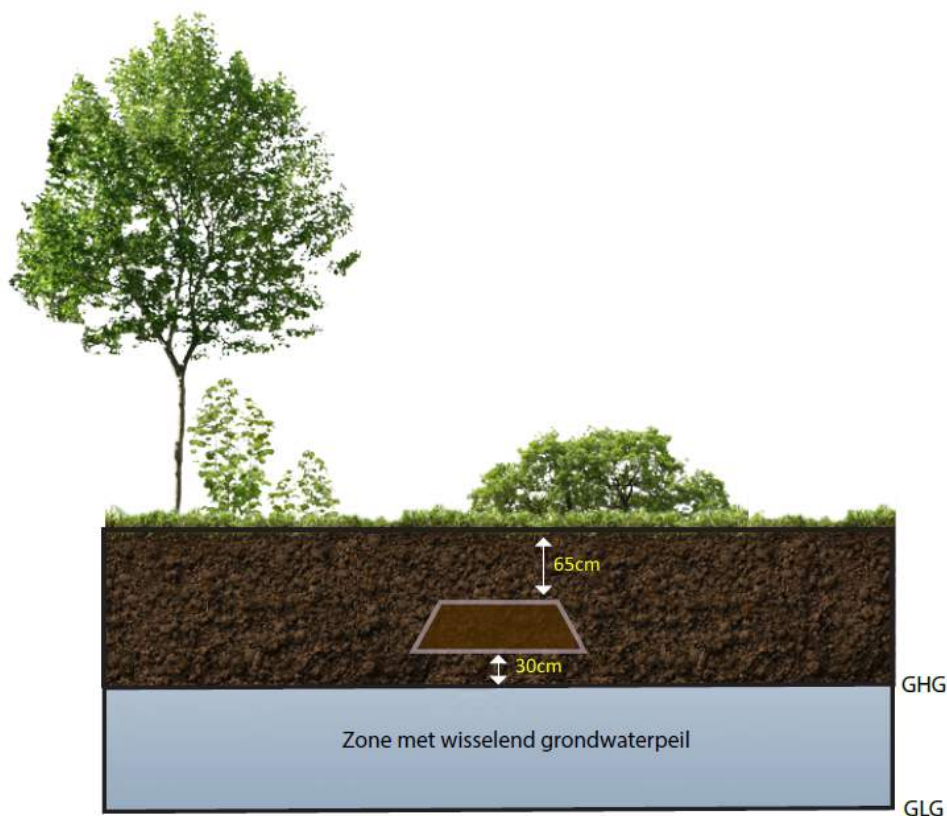
Artikel 6

1. De afstand van een graf tot de erfscheiding van de begraafplaats bedraagt ten minste één meter.

Vertaling van de Wet op de Lijkbezorging naar werkwijze Natuurbegraven

Op een Natuurbegraafplaats van Natuurbegraven Nederland zal te allen tijde de van toepassing zijnde wettelijke voorschriften nageleefd worden, zo wordt bij de realisatie rekening gehouden met een minimale piëteitszone van 10 meter (wettelijk 1m) van de erfscheiding. Dit wordt in het bestemmingsplan vastgelegd. De natuurgraven zijn ruim van opzet waardoor het naastgelegen natuurgraf (grafkuil) nimmer binnen dertig centimeter afstand zal worden gesitueerd. Bij het graven van een grafkuil zal hier telkens rekening mee gehouden worden. Natuurgraven worden met GPS exact ingemeten en vastgelegd. In § 1.3 wordt hier verder op ingegaan.

Voorts is in onderstaande tekening schetsmatig de benodigde ontwateringsdiepte voor natuurbegraven weergegeven waaraan het natuurgraf dient te voldoen.

Afbeelding 1.1. Schematische weergave van de ontwateringsdiepte voor natuurbegraven.
Bron: Natuurbegraven Nederland.

1.3 Uitgangspunten algemeen

Natuur als uitgangspunt

Voor NBN prevaleert natuur ten allen tijden. Dat houdt bijvoorbeeld in dat als een vogel broedt in de nabijheid van het natuurgraf, dat daar nadrukkelijk rekening mee wordt gehouden door het kwetsbare gedeelte af te zetten. Mocht bijvoorbeeld een das een nieuwe burcht maken, dan is op die plek een eventueel natuurgraf niet meer beschikbaar en wordt een andere plek uitgezocht. Het ecologisch werkprotocol

bepaald hoe hiermee wordt omgegaan, zodat er geen verstoring en of schade kan ontstaan aan kwetsbare flora en fauna.

In het protocol wordt daarnaast een maximum gesteld aan het aantal personen dat wordt toegelaten bij de ter aarde stelling. Voor de Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust is dit 50 personen. Dit houdt in dat dit het maximaal aantal mensen is dat van de paden af mag wijken. Dit mag enkel onder begeleiding van de beheerder. Overige nabestaanden / aanwezigen wordt verzocht om op de paden te blijven.

Natuurbegraven Nederland heeft als uitgangspunt de eeuwigdurende grafrust in een natuurgebied. Natuurgraven worden eenmalig geopend en weer gesloten. Er wordt niet 'op elkaar' begraven. Natuurgraven zullen nooit worden geruimd, ook niet nadat alle natuurgraven vergeven zijn. Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust blijft een natuurgebied. Het beheer en het gebruik zullen dus gericht zijn op het behoud van de bestaande (beschermde) natuurwaarden, toename van biodiversiteit en het ontwikkelen van nieuwe natuur. De natuurwaarden worden gemonitord middels periodiek inventarisatie-onderzoek.

In Hoofdstuk 2 en 3 zijn de uitgangspunten en beperkingen uitgewerkt.

Op de natuurbegraafplaats wordt het natuurbegraven in een kist of wade toegestaan, evenals urnen. Uitstrooien is niet toegestaan.

Beheer volgens het Inrichtings- en Beheerplan

Het Landgoed Christinalust is een bosgebied in particulier eigendom van de familie Jordaan. De familie beheert het gebied tot op heden naar eigen inzicht. In het voor de Natuurbegraafplaats Christinalust opgestelde Inrichtings- en Beheerplan (Van Limpt, 2017) is het toekomstige beheer nader omschreven. Het natuurbeheer zal ook nadat de natuurbegraafplaats niet meer in gebruik is worden voortgezet.

Algemeen

In het algemeen zal er extra aandacht zijn voor de bestrijding van exoten als Japanse duizendknoop, rododendron en Amerikaanse vogelkers.

Bos

Voor het bosbeheer geeft het Inrichtings- en Beheerplan het volgende aan:

- "Alle bosopstanden worden omgevormd naar structuurrijke loofbossen met inheemse soorten. Dit geldt dus zowel de bosopstanden die door eenmalige kap en herplant worden aangelegd, als voor de bosopstanden die enkel door middel van beheermaatregelen worden omgevormd."
- "Het omvormingsbeheer in monotone bosopstanden van naaldbomen met een hoge boomedichtheid bestaat uit het verjongen van het bos door het maken van open plekken."
- "Ten behoeve van een verhoogde biodiversiteit wordt het aandeel dode bomen verhoogd tot minimaal 10 dode of stervende bomen met een diameter van 30 cm of meer per hectare."

- Bosrandenbeheer in de vorm van ontwikkeling van zoom- en mantelvegetaties door eens in de 2-10 jaar het maaien en afzetten van houtige beplanting met variatie in beheerintensiteit.
- NBN voert het bosbeheer uit conform de regels voor bos en natuurbeheer die Natuurmonumenten toepast. Hiervoor wordt ook verwezen naar de betreffende gedragscodes en de beleids- en beheerdocumenten van Natuurmonumenten.

Heide

Voor het heidebeheer geeft het Inrichtings- en Beheerplan het volgende aan:

- “Op plekken die opnieuw zijn ingericht als halfopen, schrale natuur zal eerst heideplagsel aangebracht worden om de vegetatieontwikkeling op gang te brengen. Aanvullend wordt het herstel van de buffercapaciteit van de bodem verhoogd door het aanbrengen van steenmeel of door bekalking.”
- “Het reguliere heidebeheer bestaat uit het open houden van het landschap. Dit gebeurt door het uitvoeren van een mix van kleinschalige intensieve beheermaatregelen zoals plaggen, bekalken, maaien en het verwijderen van opslag. De uitvoer van de maatregelen worden gespreid in tijd en ruimte.”

Grasland

Voor het graslandbeheer geeft het Inrichtings- en Beheerplan het volgende aan:

- “Op de voormalige landbouwgronden zal gestart worden met een uitmijnbeheer.”
- “De bestaande en nog te ontwikkelen graslanden worden ingezaaid met een kruidenrijk grasmengsel.”
- “Graslanden worden beheerd door middel van een extensief maaibeheer.”

Water

Voor het waterbeheer geeft het Inrichtings- en Beheerplan het volgende aan:

- “Het ven (hiermee wordt de vijver bedoeld en niet het Zwarte Ven welke buiten het plangebied ligt en dus niet tot de natuurbegraafplaats hoort) wordt periodiek geschoond door jaarlijks de oevervegetatie te maaien en houtige beplanting te verwijderen. Richtlijn is dat circa 15% van de oevers begroeid mogen blijven met houtige beplanting.”

(Mee) te begraven materialen

- Een te begraven kist moet uit onbehandeld en volledig te vergaan natuurlijk materiaal bestaan. Dit geldt ook wanneer een lichaam in bijvoorbeeld een lijkwade wordt begraven of als er een urn wordt begraven.
- Het meebegraven van persoonlijke materialen die niet vergaan is niet toegestaan.
- Het meebegraven van milieu belastende materialen is verboden
- Er worden geen grafstenen of andere permanente gedenktekens geplaatst. Het plaatsen van onvergankelijke geschenken door bezoekers op de graven is niet toegestaan in het kader van het natuurlijke karakter van de natuurbegraafplaats.
- Het leggen van kransen van snijbloemen door bezoekers na de ceremonie is toegestaan. Binnen twee weken worden deze door de beheerder van het natuurgraf verwijderd en in bewaring gesteld.

- Vergankelijke en dus tijdelijke grafmarkeringen zijn in de vorm van een houten schijf toegestaan. Deze schijf wordt door NBN gefaciliteerd .
- Zie Huisregels Natuurbegraafplaats Christinalust voor nadere details.

Operationele beperkingen en voorwaarden (toolbox)

- Een exemplaar van het voorliggende rapport is (tenminste) digitaal beschikbaar op het kantoor van Natuurbegraafplaats Christinalust.
- Het rapport wordt ter beschikking gesteld aan in te schakelen derden die belast zijn met het beheer van het terrein
- Uitvoerenden dienen kennis te hebben van het rapport en waar deze te vinden is.
- Bij afwijking van dit werkplan bestaat de kans op het overtreden van de Wet Natuurbescherming. Bij afwijking dient altijd te worden overlegd met een (externe) ter zake kundige (beheerder of ecooloog).
- Controles op de natuurbegraafplaats in het kader van natuurbegraven en beheer worden uitgevoerd door een ter zake kundige (beheerder of ecooloog) of door iemand die vooraf is geïnstrueerd door een ter zake kundige om de bepaalde natuurwaarden te herkennen.
- In sommige situaties kan een externe ter zake kundige¹ worden geraadpleegd. Er wordt ecologisch dossier bijgehouden op het kantoor van Christinalust.
- Waarnemingenformulieren worden ingevuld in indien buiten monitoringsonderzoeken waarnemingen van beschermde of bedreigde soorten worden gedaan (zie Bijlage 2). Deze worden aan het ecologisch dossier toegevoegd.
- De wijze van afhandeling en evaluatie van eventuele calamiteiten (zie paragraaf 3.5) worden geregistreerd in het ecologisch dossier.
- Het voorliggende werkprotocol zal periodiek op volledigheid en actualiteit moeten worden gescreend. Indien nodig wordt het werkprotocol geactualiseerd (zie paragraaf 1.2). Vooralsnog wordt elke twee jaar een evaluatiemoment voorzien, tenzij aanleiding bestaat dit eerder uit te voeren.
- De natuurbegraafplaats wordt periodiek gemonitord op aanwezige natuurwaarden. Dit kan initieel jaarlijks zijn en daarna aflopen naar maximaal eenmaal per vijf jaar.

Ter zake kundige externe ecooloog

Indien afgestemd dient te worden met een ter zake kundig ecooloog, kan voor Natuurbegraafplaats Christinalust contact worden opgenomen met:

Bureau Waardenburg
 dhr. E.J.F. de Boer
 Postbus 365
 4100 AJ Culemborg
 0345-512710

¹ Onder een ter zake kundige wordt door bevoegd gezag verstaan: een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. Zie voor nadere voorwaarden de website van bevoegd gezag Wet Natuurbescherming.

2 Gebruik: natuurbegraven en ceremonies

2.1 Procedure natuurbegraven

Natuurbegraven Nederland stelt een aantal voorwaarden en beperkingen aan een natuurbegravenis, onder andere gebaseerd op de Wet op de Lijkbezorging, vanuit de verplichtingen die voortvloeien uit de Wet Natuurbescherming en het te voeren natuurbeheer ten gunste van de instandhouding en vergroten van de (algemene) natuurwaarden.

Bij natuurbegraven zijn drie punten belangrijk bij de fysieke aanleg van een natuurgraf:

1. de locatie
2. het delven
3. beschermde of bedreigde natuurwaarden

In de onderstaande paragraaf wordt hier stapsgewijs toegelicht welke voorwaarden per onderdeel aan de orde zijn.

2.1.1 Locaties

Bij de selectie van een locatie zijn de volgende uitgangspunten aan de orde:

- Er kan in de nabijheid van bomen worden begraven, mits dit buiten de kroonprojectie is. Er worden geen bomen gekapt² om een toekomstig natuurgraf te realiseren.
- Struiken of struweel worden ontzien. Zij worden niet voor natuurbegraven verwijderd of tijdelijk opzij gezet om later weer teruggeplant te worden.
- Er gelden beperkingen voor natuurbegraven in de directe nabijheid van (verblijfplaatsen) van beschermde of ernstig bedreigde soorten (zie paragraaf 2.1.3), waardoor in voorkomende gevallen uitgeweken moet worden naar een andere plek.

Dit betekent dat een locatie altijd vooraf volgens vastgestelde richtlijnen wordt gecontroleerd en beoordeeld op het kunnen gebruiken. Zie hiervoor de volgende paragrafen.

2.1.2 Delven van een natuurgraf

Bij het delven een natuurgraf zijn de volgende uitgangspunten aan de orde:

- Voorafgaand aan het delven van een natuurgraf vindt een controle plaats op aanwezigheid (verblijfplaatsen³ van) beschermde soorten:
 - o ter plaatse met een zone van 20 meter er omheen,
 - o in het ecologisch dossier (natuurwaardenonderzoek en latere monitoringsverslaglegging van periodieke inventarisatieonderzoek)

² Bomen worden alleen gekapt indien nodig voor regulier beheer en onderhoud.

³ Vogelnesten, groeiplaatsen van beschermde of bedreigde plantensoorten en mierenhopen. In de toekomst kunnen bijvoorbeeld eekhoornnesten aan de orde zijn.

- Bij het aantreffen van nieuwe (verblijfplaatsen van) beschermde soorten wordt de locatie (bij voorkeur digitaal) vastgelegd in het ecologisch dossier. Hiertoe kan het formulier in Bijlage 2 (als hulpmiddel) worden ingevuld.
- Bij het aantreffen van nieuwe soorten bepaald beheerder of voorziene graven op de plek van voorkomen in de toekomst door kunnen gaan.
- Bij het aantreffen van (verblijfplaatsen van) beschermde soorten wordt bepaald door de terreinbeheerder:
 - o of het voorziene natuurgraf kan worden aangelegd zonder maatregelen
 - o of het voorziene natuurgraf kan worden aangelegd met maatregelen
 - o of dat moet worden uitgeweken vanwege aanwezige te beschermen natuurwaarden.
 - o indien nodig wordt afgestemd met een ter zake kundige ecooloog.
- Bij het delven van het natuurgraf (voor een lichaam 2,7 m² en voor een urn 0,5 m²) wordt de onderstaande werkvolgorde aangehouden:
 - o voorafgaand aan het delven van een natuurgraf wordt de plek gecontroleerd door de beheerder en beoordeeld of natuurbegraven op de plek mogelijk is.
 - o de bestaande paden worden zoveel mogelijk gebruikt voor transport van materieel en materiaal.
 - o de toplaag (humus- en strooisellaag) van de bodem wordt voorzichtig afgeschept: dit heeft een dikte van circa 5 tot 15 cm.
 - o de toplaag van de bodem wordt op platen gelegd of elders bewaard. De toplaag blijft maximaal 1 dag in depot..
 - o de bij delving vrijgekomen grond wordt tijdelijk op platen bewaard.
 - o het natuurgraf wordt afgedekt met beplating (zodat dieren niet per ongeluk in het natuurgraf kunnen vallen).
 - o nadat het lichaam, kist of urn in het natuurgraf is geplaatst, wordt de tijdelijk opzij gelegde vrijgekomen grond weer in het natuurgraf gebracht (dezelfde dag als de teraardebestelling).
 - o de toplaag wordt weer voorzichtig teruggelegd.
- Indien bij het afscheppen van de toplaag van de bodem een overwinterende amfibie, reptiel of egel wordt aangetroffen, dan wordt deze direct verplaatst naar een vergelijkbare locatie in de nabije omgeving (op minimaal 25 meter afstand) van het te graven natuurgraf. Uitzondering op deze regel is heikikker.
- Indien bij het afscheppen van de toplaag van de bodem een amfibie of reptiel wordt aangetroffen buiten de overwinteringsperiode, dan zal dit dier zelf een veilig heenkomen zoeken. Indien nodig wordt het dier gevangen en direct verplaatst naar een vergelijkbaar biotoop op minimaal 25 meter afstand.
- In geval van het aantreffen van de heikikker geldt een andere werkwijze. Deze soort kan enkel worden verplaatst indien men beschikt over een ontheffing Wnb voor deze handeling. Indien een dergelijk ontheffing niet voorhanden is, dient alsnog een andere locatie te worden gekozen. Is er wel een ontheffing voorhanden moet gehandeld worden conform de voorwaarden uit de ontheffing.
- Laagtes die kunnen ontstaan na het vergaan van een kist kunnen als dat wenselijk is worden opgevuld volgens de werkwijze van het dichten van een

natuurgraf, dus enkel met gebiedseigen materiaal en het terugzetten van de toplaag van de bodem.

2.1.3 Beschermingszones natuurwaarden

Om onbedoelde schade en verstoring van groei- of verblijfplaatsen van beschermde of bedreigde soorten te voorkomen, gelden beschermingszones rond deze aanwezige natuurwaarden. Binnen dergelijke beschermingszones worden geen natuurgraven gedolven. Omdat natuur dynamisch is, kunnen deze groei- en verblijfplaatsen op lange termijn, jaarlijks of zelfs per seizoen wisselen. Periodiek vindt daarom monitoring plaats van aanwezige natuurwaarden.

Kwetsbare situaties (zoals burchten, nestplaatsen) worden ten tijde van de ceremonie met lint afgezet of uitgerasterd, zodat geen betreding of verstoring plaatsvindt.

Wettelijk beschermde soorten

- Voor de omgang met dassen geldt de werkwijze zoals beschreven in Kennisdocument Das (Bij12, 2017). Het meest recente Kennisdocument dient bijlage te zijn bij onderhavig werkprotocol. Das wordt beschermd conform Beschermingsregime andere soorten (Wnb § 3.3).
- Er geldt een beschermingszone van 20 meter voor vogelnesten op de (bos- of gras)bodem, gedurende de periode dat dit nest in gebruik is. In de praktijk valt het broedseizoen globaal tussen maart en augustus.
- Er geldt een beschermingszone van 10 meter voor vogelnesten in struweel, gedurende de periode dat dit nest in gebruik is. In de praktijk valt het broedseizoen globaal tussen maart en augustus.
- Er geldt een beschermingszone van 20 meter bij bomen met roofvogelhorsten, gedurende de periode dat het nest in gebruik is. In de praktijk valt het broedseizoen globaal tussen maart en augustus. Hierbij wordt aangesloten op de omgang met nesten zoals beschreven voor de buizerd in Kennisdocument Buizerd (Bij12, 2017).
- Verlichting kan versturende effecten hebben op bijvoorbeeld vleermuizen, eekhoorn, steenmarter en das. Indien op het terrein aanvullend op de huidige situatie verlichting noodzakelijk is (bijv bij gebouwen), wordt met een ter zake kundige ecoloog afgestemd op welke wijze dit kan plaatsvinden.

Bedreigde soorten, zonder wettelijk beschermde status

- Er geldt een beschermingszone van twee meter bij eventueel aanwezige plantensoorten met een Rode lijst status 'gevoelig' of 'kwetsbaar'.
- Er geldt een beschermingszone van tien meter bij eventueel aanwezige plantensoorten die een Rode lijst status 'bedreigd' of 'ernstig bedreigd' hebben.

Zorgplicht

De zorgplicht houdt in dat initiatiefnemer in alle redelijkheid maatregelen treft welke voorkomen dat flora en fauna onnodig nadelig effect (vernietiging, verstoring, doden) ondervinden. Maatregelen in dit kader zijn:

- Aanwezige planten en dieren worden voorafgaand aan het delven van een natuurgraf opzij gezet, en eventueel na dichten van het natuurgraf weer teruggeplaatst.
- Bij natuurbegraven wordt aangegeven welke plekken zonder bezwaar betreden kunnen worden. Plekken die niet betreden mogen worden, worden aangeduid / uitgerasterd. Eventuele aanwezige zoogdieren, reptielen en amfibieën (met uitzondering van heikikker, zie daarvoor § 2.1.2) worden voorafgaand aan natuurbegravenis van de plek verwijderd en verplaatst naar een geschikte plek in de nabijheid (al dan niet op basis van een beschikbare ontheffing).

2.2 Ceremonie

Het betreft hier het gedeelte van de ceremonie wat buiten (het ter aarde bestellen) plaatsvindt. Niet noodzakelijk het gedeelte van de ceremonie dat binnen de daartoe beschikbare ruimtes plaatsvindt.

De ceremonie heeft een ingetogen karakter met respect voor de natuurlijke omgeving:

- geen ceremonies tussen zonsondergang en zonsopgang;
- bezoekers lopen over de bestaande paden;
- bezoekers (max 50 personen toegestaan buiten de paden) blijven buiten de vooraf met lint afgezette zones om schade of verstoring aan kwetsbare (beschermde of bedreigde) natuurwaarden te voorkomen, zoals een dassenburcht;
- er worden geen auto's van bezoekers op het terrein toegestaan anders dan op de officiële parkeerplekken en de toerit daar naar toe;
- het geluidsniveau zal ingetogen zijn, er wordt op toegezien dat dit niet boven de 45 dBa komt, hiervoor is vooraf afstemming met de organisatie van de natuurbegravenis;
- kan jaarrond plaatsvinden.

3 Natuurbeheer

3.1 Algemeen

Op de Natuurbegraafplaats Christinalust zijn de onderstaande typen beheer (en onderhoud) aan de orde (Van Limpt, 2017):

- beheer van natuurlijk en soortenrijk loofbos.
- beheer van heideterrein.
- beheer van (schraal) grazige vegetaties
- beheer van open water
- beheer van natuurlijke oevers.
- beheer van structuurrijke gradiënten.
- beheer van padenstructuur.
- beheer van informatiecentrum / ceremonieruimte.
- beheer van parkeervoorzieningen.

Het bos- en natuurbeheer vindt volledig plaats conform de beheerregels en het beheerbeleid dat ook de Vereniging Natuurmonumenten hanteert bij het beheer van haar terreinen. Ook de daarvoor geldende gedragscode en beheerprotocollen worden gevolgd. Het Inrichtings- en Beheerplan is leidend voor waar welk natuurtipe wordt ontwikkeld. Het natuurbeheer wordt minimaal voor 100 jaar gegarandeerd. Het natuurbeheer is ingepast binnen de beleidskader van de diverse overheidsinstanties (Van Limpt, 2017).

Het Inrichtings- en Beheerplan (Van Limpt 2017) geeft aan: *“Het natuurbeheer is er zowel tijdens de gebruiksfase van de natuurbegraafplaats als daarna op gericht de ecologische waarden van het gebied te verhogen en de bestaande cultuurhistorische waarden te behouden en zichtbaar te maken. Het natuurbeheer op de natuurbegraafplaats bestaat in de eerste jaren uit een omvormingsbeheer en gaat uiteindelijk over in een eindbeheer. Er wordt bij het uitvoeren van het natuurbeheer enkel gewerkt met lichte bosmachines en volgens een ecologisch werkprotocol, om negatieve effecten op de vegetatie zoveel mogelijk te voorkomen.*

Exotenbestrijding vormt een belangrijk onderdeel van het natuurbeheer. De Japanse duizendknoop en Amerikaanse vogelkers worden actief bestreden door deze te maaien, respectievelijk te kappen vóór zaadzetting. Een groot deel van de rododendrons worden uit de bossen en bosranden verwijderd en naar de randen van het plangebied verplaatst, waardoor het landgoed haar besloten landgoedkarakter behoudt en de verjonging van inheemse boom- en struiksoorten in de bosopstanden verbeterd kan worden.”

Het te voeren beheer op de natuurbegraafplaats is gericht op de instandhouding en vergroting van de natuurwaarden. Het beheer houdt rekening met aanwezigheid van beschermde soorten en is (mede) gebaseerd op bestaande en door de minister in ontwerp goedgekeurde Flora- en faunawet Gedragscode Natuurbeheer 2016-2021 (VBNE, 2015). Deze is onverminderd geldig onder de Wet natuurbescherming. Ten

tweede is de beschreven werkwijze deels gebaseerd op de Gedragscode Bosbeheer 2010-2015 (inclusief aanvullingen 2012) van het Bosschap (2009). Deze gedragscode is geldig tot 17 december 2015. De looptijd van deze gedragscode is verlengt voor de periode tot dat de nieuwe gedragscode gebaseerd op de Wnb voor het bosbeheer is goedgekeurd (RVO, 2016).

Toolbox meeting

Periodiek wordt voorafgaand aan beheer of onderhoud een toolbox-meeting gehouden met de uitvoerenden, en zal:

- minimaal twee keer per jaar plaatsvinden
- gehouden wanneer het voorliggende werkprotocol een wezenlijke wijziging heeft ondergaan
- gehouden worden wanneer sprake is van een nieuwe beheerder op het terrein
- gehouden worden wanneer er een calamiteit is opgetreden waarop acute beheersmaatregelen noodzakelijk zijn.

Voorzorgsmaatregelen

- Er wordt gewerkt buiten het broedseizoen en buiten de kwetsbare perioden van beschermde soorten tenzij:
 - o middels controle of inventarisatie is gebleken dat op de locatie of in de boom waar beheer wordt uitgevoerd geen in gebruik zijnde nesten of andere voortplantingslocaties of overwinterende dieren aanwezig zijn.
 - o een ontheffing Wet Natuurbescherming verkregen is.
- Bij werkzaamheden in de winterperiode wordt gecontroleerd op eventuele overwinterende egels onder opgehoopt blad (en takkenhopen) op de werklocatie. Wanneer de reikwijdte van de voorziene werkzaamheden niet aangepast kan worden en daarmee het welzijn van de egel niet gegarandeerd kan worden, zal de egel worden verplaatst naar een gelijkwaardige overwinteringsplaats op de natuurbegraafplaats.
- Bij werkzaamheden wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande wegen, paden en sporen.
- Bij groeiplaatsen, vaste nestplaatsen⁴ of andere vaste verblijfplaatsen van beschermde soorten in de nabijheid van de werkzaamheden, wordt een beschermingszone in acht genomen, zoals beschreven staat in paragraaf 2.1.3, tenzij het uit te voeren werkzaamheden van bedoeld zijn voor het duurzaam kunnen voortbestaan van de betreffende groeiplaats of soort op de natuurbegraafplaats.
- Verblijfplaatsen van heikikker op land worden buiten het voortplantingsseizoen altijd ontzien tenzij er een ontheffing is verkregen voor het verplaatsen van de soort.
- Verblijfplaatsen van levendbarende hagedis worden waar mogelijk ontzien, zeker tijdens de kwetsbare perioden (voortplanting, winterrust). Het beheer valt onder de

⁴ Op grond van door het ministerie van LNV verstrekte handreikingen worden nesten van de volgende soorten als jaarrond beschermde nestplaatsen beschouwd: boomvalk, buizerd, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, havik, huismus, kerkuil, oehoe, ooievaar, ransuil, roek, slechtvalk, sperwer, steenuil, wespandief, zwarte wouw. Dit wijzigt vooralsnog niet onder de Wet Natuurbescherming.

goedgekeurde Gedragscode Natuurbeheer 2016-2021. Omgang met verblijfplaatsen en individuen levend barende hagedis is verder conform deze gedragscode.

- Werkzaamheden worden altijd zoveel mogelijk aaneengesloten uitgevoerd, zodat de doorlooptijd zo kort mogelijk is. Het uitslepen van geveld (delen van) bomen vindt (indien noodzakelijk) direct aansluitend plaats op de velling.
- Werkzaamheden worden gefaseerd uitgevoerd wanneer dit vanwege het voortbestaan of minimaliseren van (indirecte) negatieve effecten op een beschermde of bedreigde soort nodig is.

3.2 Dagelijks beheer natuurbegraafplaats

Het uitvoeren van beheer op kleine schaal in bospercelen betreft het verwijderen van enkele bomen, struiken en het (periodiek) afzetten van houtige beplantingen langs paden of uit veiligheidsoverwegingen. Braamstruwelen worden structureel teruggezet om overlast op paden te voorkomen, maar zijn wel onderdeel van het gebied.

Uitgangspunten en beperkingen

- Elke dag wordt voorafgaand aan boswerkzaamheden door de beheerder of hoofduitvoerder afgestemd of een natuurbegraafenis ceremonie is voorzien op de natuurbegraafplaats. Gedurende de ceremonie wordt bij beheersmaatregelen geen luidruchtig materieel gebruikt.
- (Dode) bomen met holten, spleten en loshangende bast worden ontzien van kap, vanwege de (potentiële) functie voor broedvogels, vleermuizen en andere boombewonende zoogdieren (eekhoorn).
- (Dode) bomen met holten, spleten en loshangende bast worden alleen gekapt indien dit voor de veiligheid van de bezoekers van de natuurbegraafplaats nodig is. Het Inrichtings- en Beheerplan geeft aan dat er minimaal 10 dode of stervende bomen met een diameter van > 30 cm per ha aanwezig moeten zijn.
- Indien bomen met holten, spleten en loshangende bast worden gekapt, wordt voorafgaand gecontroleerd door een ter zake kundig persoon of er beschermde soorten gebruik maken van de betreffende boom of bomen. Zo ja, dan wordt kap tijdelijk uitgesteld. Een ter zake kundig ecooloog zal bepalen wanneer kap wel doorgang kan vinden of dat ontheffing van Wet natuurbescherming nodig is.
- Indien bomen met holten, spleten en loshangende bast worden gekapt, wordt bepaald of er aanvullend (tijdelijke) kunstmatige vervanging van boomholten voor vleermuizen nodig is.
- Bij vestiging van das op of direct nabij de natuurbegraafplaats zullen werkzaamheden niet op en / of nabij eventuele dassenburchten plaatsvinden, tenzij dit om veiligheidsredenen nodig is. Er wordt in dat geval gebruik gemaakt van aangepast (lichtgewicht) materieel om schade aan de burcht te voorkomen of te minimaliseren. Bij de werkzaamheden in de directe omgeving van een burcht wordt gehandeld conform het Kennisdocument Das (Bij12, 2017).. De meest recente uitgave dient als bijlage bij onderhavig werkprotocol te zijn gevoegd.

- De valrichting van te kappen bomen is altijd van groei- en (vaste) nest- en rustplaatsen afgekeerd.
- Te kappen bomen kunnen (deels) blijven liggen als in het kader van biodiversiteit. Dood hout leeft.
- Er wordt geen hout versnipperd en op de bosbodem achtergelaten. Houtsnippers kunnen wel gebruikt worden als halfverharding van (bos)paden.

Kalender

Voor de bovenstaande werkzaamheden in het kader van het voorziene kleinschalige bosbeheer en beheer langs paden geldt de onderstaande indicatieve perioden waarbinnen het werk kan worden uitgevoerd. Weersomstandigheden kunnen variëren en daarmee de actieve of inactieve perioden van beschermde soorten beïnvloeden. Bij twijfel wordt een ter zake kundig ecooloog ingeschakeld.

Kap van bomen, afzetten en verwijderen houtige beplantingen												
	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
planten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
vleermuizen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
overige srtn zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
broedvogels, zonder vaste nestplaatsen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
broedvogels, met vaste nestplaatsen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

- werkzaamheden toegestaan, algemene voorzorgsmaatregelen in acht nemen
- werkzaamheden toegestaan onder voorwaarden
- werkzaamheden niet toegestaan of alleen onder strenge voorwaarden met ontheffing Flora- en faunawet of bij calamiteit

3.3 Beheer van droog schraalgrasland en heide

Het uitvoeren van beheer van schraalgraslandvegetaties en kleine plukjes heidevegetatie op de natuurbegraafplaats betreft het periodiek maaien en afvoeren van het maaisel.

Uitgangspunten en beperkingen

- Elke dag wordt voorafgaand aan werkzaamheden wordt door de beheerder of hoofduitvoerder afgestemd of een natuurbegrafenis ceremonie is voorzien op de natuurbegraafplaats. Gedurende de ceremonie wordt dan bij beheersmaatregelen geen luidruchtig materieel gebruikt.
- Het maaibeheer zal gefaseerd worden uitgevoerd. Niet meer dan de helft van de gras-, kruidvegetaties wordt per keer gemaaid. Er zit minimaal twee weken tussen maaimomenten. Voor schraal graslandvegetaties dient circa 10% jaarlijks niet te worden gemaaid. Voor heideveldjes kleiner dan 4 ha geldt dat niet meer dan een 20% per jaar wordt gemaaid. Voor uitvoering van het maaibeheer wordt verder verwezen naar de gedragscode Natuurbeheer 2016-2021 (VBNE). Doel is dat voor kleine zoogdieren, amfibieën en reptielen altijd voldoende dekking aanwezig is, voor insecten altijd bloeiend planten beschikbaar zijn en plantensoorten zoveel mogelijk tot zaadzetting kunnen komen.

- Voorafgaand aan de maaiactiviteit wordt gecontroleerd op aanwezige nesten (bodembroeders) en beschermde plantensoorten. Bosranden en randen langs struwelen en in heideveldjes worden gecontroleerd op aanwezige (zonnende) amfibieën, reptielen en egels. Bij aantreffen van beschermde diersoorten of broedende vogels in de te maaien vegetatie wordt bepaald of er gemaaid wordt, waar gemaaid wordt (beschermingszones nodig) of dat het werk tijdelijk wordt uitgesteld. Bij twijfel wordt een ter zake kundig ecooloog geraadpleegd.
- Het maaien van vegetaties met beschermde of bedreigde plantensoorten vindt plaats na de zaadzetting en rijping van de zaden. Het moment dat gemaaid kan worden is afhankelijk van de betreffende plantensoort.
- Waar strookjes heidevegetatie overwoekerd dreigen te worden, wordt alleen houtige opslag handmatig verwijderd. Op deze wijze ontstaan meer gevarieerde microklimaten voor onder andere reptielen en insecten met behoud van kruidachtige planten en mossen in de ondergroei.
- Indien begraaasd wordt met schapen dan wordt binnen de kwetsbare periode (oranje en rode periode in de onderstaande kalender) van beschermde soorten een begrazingsdruk van maximaal 6,6 schapen per 2 hectare aangehouden .

Kalender

Voor de bovenstaande werkzaamheden in het kader van maai- en beheerwerkzaamheden gelden de onderstaande indicatieve perioden waarbinnen het werk kan worden uitgevoerd. Weersomstandigheden kunnen variëren en daarmee de activiteit van beschermde diersoorten en het groeiseizoen van planten beïnvloeden. Bij twijfel wordt een ter zake kundig ecooloog ingeschakeld.

Maaien van schraalgraslandvegetaties en heide													
	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	
planten													
overige srtn zoogdieren													
amfibieën													
reptielen													
broedvogels, zonder vaste nestplaatsen													

	werkzaamheden toegestaan, algemene voorzorgsmaatregelen in acht nemen
	werkzaamheden toegestaan onder voorwaarden
	werkzaamheden niet toegestaan of alleen onder strenge voorwaarden met ontheffing Flora- en faunawet of bij calamiteit

3.4 Beheer water

Binnen de natuurbegraafplaats ligt een deel van de loop van de Tweekelerbeek en een bosvijver. De Tweekelerbeek is onderdeel van de afvoer van het neerslagwater uit Enschede. Beheer staat in de eerste plaats ten dienste van het invullen van deze functie. De bosvijver zal periodiek worden geschoond en 85% van de oever dient begroeid te zijn met niet houtige vegetaties. Het uitvoeren van beheer van de wateren op de natuurbegraafplaats betreft het periodiek schonen, maaien van oevers en afvoeren van het maaisel.

Uitgangspunten en beperkingen

- Voorafgaand aan regulier onderhoud wordt gecontroleerd op aanwezigheid van broedvogels. Indien in gebruik zijnde nesten aanwezig zijn, worden versturende werkzaamheden uitgesteld.
- Jaarlijks wordt gecontroleerd of het schonen van watervegetatie of oevervegetaties nodig is. Schonen vindt vervolgens gefaseerd plaats in tijd en ruimte. Schoning vindt plaats buiten de voortplantingsperiode van amfibieën
- Materiaal dat vrijkomt bij schoning wordt maximaal 1-2 weken op de kant gelegd, waarna het alsnog wordt afgevoerd.
- Periodiek (om de drie jaar) wordt de sliblaag gemeten en bepaald of verwijderen middels afschrapen of baggeren nodig is.
- Het verwijderen van een overmatige sliblaag wordt gefaseerd in ruimte en tijd uitgevoerd. Verwijdering vindt plaats buiten de voortplantingsperiode van amfibieën
- Bij werkzaamheden aan en langs de oevers en watervegetaties moet rekening worden gehouden met groeiplaatsen van bijzondere en/of bedreigde plantensoorten en in de oeverzone levende fauna. Groeiplaatsen worden waar mogelijk ontzien bij het beheer en het beheer is verder afgestemd op bloei en zaadzetting van de planten
- Werkzaamheden aan de oevers worden uitgevoerd met materieel en methoden die de natuurvriendelijke oevers het minst beschadigen.

Kalender

Voor de bovenstaande werkzaamheden in het kader van maai- en beheerwerkzaamheden geldt de onderstaande indicatieve perioden waarbinnen het werk kan worden uitgevoerd. Weersomstandigheden kunnen variëren en daarmee de activiteit van beschermde diersoorten en het groeiseizoen van planten beïnvloeden. Bij twijfel wordt een ter zake kundig ecooloog ingeschakeld.

Schonen watervegetatie en maaien oevers zwakgebufferd ven												
	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
planten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
broedvogels, zonder vaste nestplaatsen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

- werkzaamheden toegestaan, algemene voorzorgsmaatregelen in acht nemen
- werkzaamheden toegestaan onder voorwaarden
- werkzaamheden niet toegestaan of alleen onder strenge voorwaarden met ontheffing Flora- en faunawet of bij calamiteit

3.5 Beheer gebouw(en)

Het uitvoeren van beheer van gebouwen op de natuurbegraafplaats betreft het regulier onderhoud van het informatiecentrum en ceremonieruimte op het terrein, zoals schilderwerk, dakgoten reinigen en schoonmaken. Onderstaande alinea's hebben geen betrekking op renovatie-werkzaamheden.

Uitgangspunten en beperkingen

- Voorafgaand aan regulier onderhoud wordt gecontroleerd op aanwezigheid van broedvogels. Indien in gebruik zijnde nesten aanwezig zijn, worden versturende werkzaamheden uitgesteld.
- Regulier onderhoud aan het gebouw kan het hele jaar plaatsvinden, met inachtneming van de bovenstaande uitgangspunt.

Kalender

Voor de bovenstaande werkzaamheden in het kader van onderhoud van gebouwen gelden de onderstaande indicatieve perioden waarbinnen het werk kan worden uitgevoerd. Uitgangspunten hierbij is controle op aanwezigheid van beschermde soorten en uitvoering van versturende werkzaamheden bij afwezigheid van beschermde soorten. Weersomstandigheden kunnen variëren en daarmee de activiteit van beschermde diersoorten beïnvloeden. Bij twijfel wordt een ter zake kundig ecooloog ingeschakeld.

Beheer van gebouwen	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
broedvogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

- werkzaamheden toegestaan, algemene voorzorgsmaatregelen in acht nemen
- werkzaamheden toegestaan onder voorwaarden
- werkzaamheden niet toegestaan of alleen onder strenge voorwaarden met ontheffing Flora- en faunawet of bij calamiteit

3.6 Wegen en paden

Het beheer van wegen en paden wordt gezien inclusief het beheer van de aanliggende bermstrook. Verhardingen en semiverhardingen zijn geen leefgebied van soorten en normaal gesproken ook geen standplaats voor planten. Op weinig betreden onverharde paden kunnen wel soorten voorkomen. De richtlijnen hebben daarom betrekking op bermen en onverharde paden.

Het beheer van wegen en paden is erop gericht deze in goede staat te houden en overgroei te voorkomen. Ook draagt het beheer bij aan het voorkomen van oplopen van letsel indien gebruik gemaakt wordt van de wegen en paden.

- Voor beheer boomopstanden langs wegen en paden zie regels genoemd in § 3.2.
- Voorafgaand aan uitvoering van beheermaatregelen in bermen en op onverharde paden wordt door de beheerder eerst gecontroleerd op het voorkomen flora en fauna.
- Aanwezige amfibieën en reptielen worden daarbij verplaatst naar een plek buiten de invloed van de beheermaatregel.
- Uitzondering vormt hierbij de heikikker. Verplaatsing van heikikker gebeurt enkel als daar een ontheffing voor is verkregen. Indien er geen ontheffing is wordt de verblijfplaats gemarkeerd en het beheer uitgesteld tot een moment waarop de heikikker niet meer op de locatie aanwezig is.

- Verblijfplaatsen van zoogdieren en nesten van vogels worden gemarkeerd en bij uitvoering van beheermaatregel ontzien.
- Bijzondere flora die niet aangepast is aan uit te voeren beheermaatregel wordt verplaatst naar een andere geschikte groeiplaats binnen het terrein.
- Bij sneeuwval worden wegen en paden waar mogelijk mechanisch begaanbaar gehouden.

Kalender

Voor de bovenstaande werkzaamheden in het kader van onderhoud van gebouwen gelden de onderstaande indicatieve perioden waarbinnen het werk kan worden uitgevoerd. Uitgangspunten hierbij is controle op aanwezigheid van beschermde soorten en uitvoering van versturende werkzaamheden bij afwezigheid van beschermde soorten.

Beheer wegen en paden incl. bermen	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
planten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
overige srtn zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
broedvogels, zonder vaste nestplaatsen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

- werkzaamheden toegestaan, algemene voorzorgsmaatregelen in acht nemen
- werkzaamheden toegestaan onder voorwaarden
- werkzaamheden niet toegestaan of alleen onder strenge voorwaarden met ontheffing Flora- en faunawet of bij calamiteit

3.7 Calamiteiten, overig

Calamiteiten

Er zijn twee typen calamiteiten te benoemen voor Natuurbegraafplaats Christinalust:

1. een calamiteit waarbij door werkzaamheden de zorgplicht of verbodsbepalingen van de Wet Natuurbescherming worden overtreden;
2. een calamiteit zoals stormschade, waardoor bomen dreigen om te vallen of grote zware takken dreigen af te breken of los hangen, waardoor de veiligheid van de bezoekers van de natuurbegraafplaats in het geding komt.

Een calamiteit in het kader van het overtreden van de zorgplicht en/of overtreden van verbodsbepalingen van de Wet Natuurbescherming en het in gevaar brengen van de leefomgeving van soorten die beschermd zijn conform de drie beschermingsregimes (zie paragraaf 1.1 en Bijlage 1) is een ongewenste gebeurtenis die leidt of had kunnen leiden tot ongewenste schade aan beschermde planten en dieren. Dit kan ook gelden voor bedreigde plantensoorten die een Rode lijststatus 'bedreigd' of 'ernstig bedreigd' hebben.

Als gevolg van bijvoorbeeld stormschade kunnen bomen dusdanig scheef komen te staan dat daadwerkelijk omvallen slechts een kwestie van tijd is. Ook kunnen grote zware takken (half) zijn afgebroken of los in de boomkroon hangen. Bij dergelijk dreigend gevaar voor de bezoekers van de natuurbegraafplaats worden bomen of

takken verwijderd die het directe gevaar opleveren. Voorafgaand aan het verwijderen wordt de boom in kwestie zo goed als mogelijk is geïnspecteerd op eventueel aanwezige beschermde diersoorten, zoals vleermuizen.

Ondanks voorzorgsmaatregelen is het optreden van calamiteiten niet geheel uit te sluiten. Het is van groot belang dat eventueel optredende calamiteiten worden gemeld, geanalyseerd en geëvalueerd. Dit om de juiste maatregelen te nemen om soortgelijke gebeurtenissen in de toekomst te voorkomen. Daarom is iedereen verplicht calamiteiten bij beheerder te melden. Naar aanleiding hiervan worden er maatregelen genomen om de ontstane situatie te verhelpen, of herhaling in de toekomst te voorkomen. Het formulier opgenomen in Bijlage 3 wordt ingevuld als onderdeel van de procedure.

Overige zaken

Indien een exemplaar van groot wild (zoals das, ree of wild zwijn) dood wordt aangetroffen op de natuurbegraafplaats, dan zal direct in overleg met de geëigende instanties / personen een juiste afhandeling plaatsvinden zoals op dat moment gewenst is.

4 Literatuur

- Bij12, 2017a. Kennisdocument Heikikker, versie 1.0.
- Bij12, 2017b. Kennisdocument Das, versie 1.0.
- Bij12, 2017c. Kennisdocument Zandhagedis, versie 1.0.
- Bij12, 2017d. Kennisdocument Gewone dwergvleermuis, versie 1.0.
- Bij12, 2017f. Kennisdocument Rosse vleermuis, versie 1.0.
- Bij12, 2017g. Kennisdocument Ruige dwergvleermuis, versie 1.0.
- Bij12, 2017h. Kennisdocument Watervleermuis, versie 1.0.
- Bij12, 2017i. Kennisdocument Buizerd, versie 1.0.
- Boer, E.J.F. de, 2017. Natuurtoets ontwikkeling Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust, Enschede. Toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 17-101. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Brana, 2015. Gedragscode voor leden van de Branche Vereniging voor Natuurbegraafplaatsen Nederland.
- Brandjes, G.J., 2017, Notitie Beoordeling habitat heikikker en levendbarende hagedis Landgoed Christinalust. kenmerk 17-0666/17.07225/JerBr. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Het Bosschap, 2016. Gedragscode beheer 2016 – 2021.
- Het Bosschap, 2010. Gedragscode bosbeheer 2010 – 2015.
- Hille Ris Lambers, I. 2016. Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust. Werkprotocol aanleg natuurbegraafplaats in het kader van de Wet natuurbescherming . Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-089. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Koopman – van Roon, A.D.G. & E.J.F. de Boer, 2017. Natuurbeheer en natuurbegraven op Natuurbegraafplaats Jachtslot de Mookerheide, Werkprotocol beheer en gebruik conform de Wet Natuurbescherming. Bureau Waardenburg Rapportnr. 16-050. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Limpt, P. van, 2017. Natuurbegraafplaats Landgoed Christinalust. Inrichtings- en beheerplan. Praedium Coöperatie UA, Vught.
- RVO, 2016. Brief met kenmerk RVO/2016/377. Besluit tijdelijke verlenging gedragscode.
- VBNE, 2015. Gedragscode Natuurbeheer 2016-2021. Concept. Inclusief concept goedkeuringsbesluit dd. 18-02-2016 RVO.
- Vogelbescherming Nederland & Het Bosschap, 2015. Gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

Bijlage 1 Kader Wet natuurbescherming

1.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf 1.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf 1.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf 1.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten'. Dit laatste hoofdstuk en andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

1.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Deze zorgplicht houdt in elk geval in dat handelingen waarvan redelijkerwijs verwacht mag worden dat ze nadelige gevolgen kunnen hebben voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten achterwege blijven, dan wel dat noodzakelijke maatregelen worden getroffen om negatieve gevolgen te voorkomen, of voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen ze beperkt of ongedaan worden gemaakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle

van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;

- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

1.3 Natura 2000-gebieden

De Natuurbegraafplaats Jachtslot de Mookerheide ligt niet binnen Natura 2000-gebied. Ook de directe omgeving maakt geen deel uit van Natura 2000-gebied. Aangezien in de natuurtoets geen effect op Natura 2000-gebied wordt voorzien is dit onderdeel van de Wnb in dit geval niet van belang en wordt daarom niet behandeld

1.4 Soorten

Verbodsbepalingen

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes:

Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk in het wild levende vogels (VR artikel 1) te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld onder 1 te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld onder 1 te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld onder 1 opzettelijk te storen.
5. Het verbod, opzettelijk storen, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd⁵. Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

⁵ Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld onder 1 in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden **planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Het is verboden in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage bij de Wet, onderdeel A, natuurbescherming opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder 1 opzettelijk te beschadigen of te vernielen.
3. Het is verboden **vaatplanten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

In de Bijlagen van de Verdragen van Bern en Bonn worden ook vogels genoemd. Sommige vogelsoorten vallen daarmee zowel onder het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn' als onder het 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn'. Het 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn' is ten aanzien van 'verstoren' strikter dan het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn'. Aan de andere kant zijn de ontheffingsgronden voor het 'Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn' weer beperkter dan voor 'Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn'. We gaan in het toetsingskader zekerheidshalve uit van het juridisch strengste beschermingsregime.

Ontheffingen en vrijstellingen

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,
- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te

compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de Svl.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Bijlage 2 Waarnemingenformulier

1. Datum:

Formulier ingevuld door:

2. Waargenomen soort of nieuwe verblijfplaats van soort:

- Eekhoorn
- Heikkiker
- Hazelworm
- Levendbarende hagedis
- (bij)burcht van das
- Steenmarter
- Hazelworm
- Vleermuis en/of vleermuisverblijfplaats: ...
- Broedvogel met vaste verblijfplaats: ...
- Anders, namelijk: ...

3. Waargenomen door:

4. Geef de plek zo exact mogelijk aan op de onderstaande kaart,
of vul de gps-coördinaten in:

5. Is er een duidelijk herkenbare foto gemaakt van de aangetroffen soort, locatie of
situatie?

Zoja, deze digitaal opslaan in het ecologisch dossier of bij een print van dit ingevulde
formulier⁶.

6. Opmerkingen:

⁶ Waarnemingenformulier, Bijlage 2 in Natuurbegraafplaats Jachtslot de Mookerheide, beheer en gebruik in kader van de Wet Natuurbescherming. Koopman-van Roon & Hoefsloot, 2016.

....

Bijlage 3 Calamiteitenformulier

1. Datum:

Formulier ingevuld door:

2. Calamiteit beschrijving:

3. Geef de plek zo exact mogelijk aan op de onderstaande kaart,
of vul de gps-coördinaten in:

4. Is er een duidelijk herkenbare foto gemaakt van de (aangetroffen) situatie?

Zo ja, deze digitaal opslaan in het ecologisch dossier of bij een print van dit ingevulde formulier⁷.

5 Hoe, wanneer en door wie is de calamiteit opgelost?

⁷ Calamiteitenformulier, Bijlage 3n Natuurbegraafplaats Christinalust, werkprotocol aanleg in het kader van de Wet natuurbescherming. Hille Ris Lambers, I., 2017.

